

**ISRAËL,
een natie
herboren**

ISRAËL, een natie herboren

*Het land van Abraham
in Bijbels en
politiek perspectief*

Aad Kamsteeg

Buijten & Schipperheijn *Motief* – Amsterdam

Colofon

Omslagontwerp: Erik Houwer, Gouda

Foto omslag: Sean Pavone

ISBN 978-94-6369-137-6

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Voor het maken van kopieën uit deze uitgave, ook voor zover toegestaan door de Auteurswet, zijn vergoedingen verschuldigd. Voor betaling van vergoedingen en voor toestemming voor het overnemen van gedeelten in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken wende men zich tot de uitgevers, Paasheuvelweg 44, 1105 BJ Amsterdam.

Inhoud

Woord vooraf	7
Hoofdstuk 1 Houding Nederland: kabinet en bevolking.....	9
Hoofdstuk 2 Houding Nederlandse kerken.....	17
Hoofdstuk 3 Ideologische stromingen in Israël.....	31
Hoofdstuk 4 Antisemitisme.....	41
Hoofdstuk 5 Messiasbelijdende Joden.....	51
Hoofdstuk 6 De Palestijnen.....	63
Hoofdstuk 7 Het Amerikaanse schild.....	75
Hoofdstuk 8 Verzoeningsprojecten.....	83
Hoofdstuk 9 Profetie en volkenrecht.....	91
Hoofdstuk 10 De Bijbel, Israël en het land.....	101
Tien stellingen bij <i>Israël, een natie herboren</i>	114
Chronologie Israël.....	116
Verklarende woordenlijst	121

Woord vooraf

Weer een boekje over Israël? Ik heb er zelf ik weet niet hoeveel in mijn boekenkast staan. De afgelopen tijd werd mij dan ook meer dan eens de vraag gesteld of ik echt dacht nog iets nieuws te kunnen vertellen. En dan toch...?

Laat me eerst zeggen dat ik iets met Israël heb. Niet in de zin dat ik begin te zwijmelen als ik met mijn huurauto Jeruzalem binnenrijd. Maar Israël is geen België, Burkina Faso of Chili. En het Joodse volk is in allerlei opzichten uniek, niet alleen historisch gezien maar ook in Bijbels opzicht. En wat is er de laatste driekwart eeuw veel gebeurd: de Holocaust, de proclamatie van de staat Israël, Joden die terugkeren naar het eens aan hun aartsvaders beloofde land.

Al dan niet als journalist ben ik vaak in Israël geweest, in het Palestijnse thuisland, in omringende Arabische landen. Is dat voldoende reden om een boekje over Israël te schrijven? Nou, nee. Die reden zie ik echter wel in het feit dat Israël in brede kring blijft boeien, links en rechts steeds emotionele reacties oproept en ik het zelf na zoveel persoonlijke ervaring zinvol vond mijn opvattingen eens op een rijtje te zetten. Mijn overtuigingen bewegen zich ergens in het midden van soms nogal gepolariseerde meningen. Dat komt waarschijnlijk doordat ik probeer recht te doen aan zowel Joodse als Palestijnse rechten.

Onderscheidt *Israël, een herboren natie* zich van andere publicaties over Israël? Misschien hierin, dat ik me niet alleen bezighoud met de politiek, maar ook met de vraag wat de Bijbel zegt over volk en land van de Joden. Verder, wat is het verschil tussen anti-judaïsme en antisemitisme? Wat is de relatie tussen profetie en volkenrecht? Welke plaats hebben Messiasbelijdende Joden ten opzichte van christenen uit de andere volken? Ik sluit af met een tiental stellingen.

Ik heb de hoofdstukjes kort en – ik denk – goed leesbaar gehouden. Indien niet anders vermeld, heb ik bij het citeren van Bijbelteksten gebruik gemaakt van de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG).

Ik ben blij dat kritisch is meegelezen door Michael Mulder van het Centrum voor Israëlstudies (CIS) en Jan-Henk Soepenbergh van Yachad, een op Israël gerichte organisatie binnen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Janny de Boer van uitgeverij Buijten & Schipperheijn dank ik graag voor haar voortreffelijke taalkundige inbreng.

Ik hoop dat mede door hen dit boekje zal helpen bij de meningsvorming over Israël.

Aad Kamsteeg

Amersfoort, voorjaar 2021

Hoofdstuk 1

Houding Nederland: kabinet en bevolking

Bestaat er tussen Nederland en Israël een speciale band? Soms zou je het wel denken. Soms ook weer niet. Sinds de stichting van de Joodse staat in 1948 wisselen warme en negatieve gevoelens elkaar in ons land nogal af. Zo kwamen er in de loop van de jaren zeventig barsten in de massale sympathie en de vrijwel collectieve solidariteit van voordien. Door verschillende factoren ontstond er steeds meer nuancering.

Ten aanzien van een positieve Nederlandse houding maak ik onderscheid tussen relatief duurzame en meer wisselende factoren. Tot de duurzame categorie behoren argumenten die te maken hebben met a) volkenrecht, b) gemeenschappelijk ervaren cultuur, met inbegrip van religie en c) historische verbondenheid. Ik loop die argumenten even langs, waarbij ik ook steeds enkele factoren noem die tot nuancering leiden.

Volkenrecht

De staat Israël kan zich wat zijn diplomatieke erkenning betreft op diverse internationale uitspraken beroepen. Belangrijk is de Balfour-verklaring uit 1917. In die tijd oefenden de Britten het mandaat uit over het gebied dat Palestina heette. Londen verklaarde toen dat 'zijne majesteitsregering graag zou willen zien dat in Palestina een nationaal tehuis voor het Joodse volk wordt opgericht'.

In 1920 werd deze verklaring herhaald in het Italiaanse San Remo. Daar vergaderden de leiders van Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië, Japan en de Verenigde Staten. Ze spraken af wat er moest gebeuren met het gebied dat tijdens de Eerste Wereldoorlog op het verslagen Ottomaanse Rijk was veroverd.

Belangrijk is voorts Resolutie 181 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (d.d. 29 november 1947), over het VN-Verdelingsplan voor Palestina. Deze resolutie stelde dat ‘uiterlijk 1 oktober 1948 er een onafhankelijke Joodse en een onafhankelijke Arabische staat moeten zijn’ en dat ‘de stad Jeruzalem/al-Quds met de directe omgeving een *corpus separatum* moet worden onder Bijzonder Internationaal Bestuur van de VN’.

Relevant zijn ten slotte de vele diplomatieke erkenningen die volgden.

Volkenrechtelijk staat het bestaansrecht van Israël dus als een huis. Tegelijk zijn belangrijke onderdelen van het Israëliësch beleid volkenrechtelijk onder vuur komen te liggen. Daarbij gaat het vooral over de manier waarop Israël met traditionele woongebieden van de Palestijnen omgaat. Daarop kom ik uiteraard terug.

Gemeenschappelijke cultuur

De tweede duurzame bouwsteen onder de goede relatie met Israël is dat in het grotendeels Arabische Midden-Oosten de Joodse staat cultureel gezien het sterkst met Nederland verbonden is. Algemeen wordt erkend dat de Joodse ethiek een belangrijke inspiratiebron vormt voor het Nederlandse denken over goed en kwaad. Ook Israëls parlementaire democratie en onafhankelijke rechtspraak spreken ons aan.

Onder Nederlandse christenen was er verder sprake van sterke verbondenheid op basis van de Bijbel. Onderling bestond weliswaar verschil van mening over exegese en toepassing van allerlei oudtestamentische profetieën die Israël betroffen. Maar er was brede overeenstemming dat de hoofdstukken 9 tot en met 11 uit Paulus’ brief aan de Romeinen het Joodse volk een bijzondere plaats geeft in Gods plan met de wereld. En was Jezus niet als Israëliet geboren in het Beloofde Land?

Maar de gevoelens van verbondenheid zwakten af. Dat had natuurlijk te maken met de secularisatie in ons land. Maar ook de culturele verrechtiging van de Israëliësch politiek speelde een rol. Daarvan is de radicalisering van de in 1977 aan de macht gekomen Likoeed de belangrijkste oorzaak. Afwijkende meningen worden nu bijna als nationaal verraad gezien. De onafhankelijkheid van de rechtspraak staat onder druk. Een economisch liberaal beleid bracht velen onder de armoedegrens. Verder wordt het Israëliësch imago geschaad door corruptie aan de politieke top.

Historische verbondenheid

De derde als duurzaam beschouwde factor was de Nederlandse herinnering aan de Holocaust en schaamte over eigen passiviteit daarin. Driekwart van de in 1940 in Nederland woonachtige Joden werd door de nazi's omgebracht. Welnu, zou een volk waarvan zes miljoen mensen in gaskamers, door executiepelotons of op andere manieren werden vermoord, nu in hun eigen staat niet op warme sympathie mogen rekenen? Natuurlijk wel.

Overigens kwam de Jodenvervolgning pas medio jaren zestig in het centrum van de Nederlandse belangstelling te staan. Jacques Presser publiceerde in 1965 zijn monumentale *Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945*. En in 1969 wijdde Lou de Jong deel 7 van zijn standaardwerk *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* aan de Jodenvervolgning.

Inmiddels is de generatie die de Tweede Wereldoorlog heeft meegeemaakt, aan het uitsterven. Bovendien volgden na de volkenmoord op de Joden elders andere genocides. Onder jongeren won de mening veld dat Israël de Holocaust niet steeds als rechtvaardiging voor hard beleid mag gebruiken. Ook gingen handelsbelangen met Arabische landen een rol spelen die ten koste gingen van of op z'n minst negatief uitpakten voor de sympathie met Israël. Er groeide begrip voor de Palestijnse roep om zelfbeschikking.

Jaren vijftig

In de officiële Nederlandse houding ten opzichte van Israël zijn verschillende perioden te onderscheiden. Voor de Tweede Wereldoorlog bewaarde Den Haag enige afstand ten opzichte van wat zich in het Britse mandaatgebied afspeelde tussen naar 'het beloofde land' emigrerende Joden en de Arabische bevolking daar. De behoefte om neutraal te blijven in het naar oorlog toegroeiende Europa speelde daarbij een rol. Ook wilde men de moslimbevolking in Nederlands-Indië niet voor het hoofd stoten met een uitgesproken pro-Joodse houding.

Na de Tweede Wereldoorlog groeide er sympathie voor het zionisme. Maar ook toen bleef er sprake van een zekere terughoudendheid. Ons land stemde voor VN-resolutie 181. Niettemin duurde het tot eind januari 1949 voordat Israël de facto erkend werd en tot 16 januari 1950 voordat dit de jure gebeurde. (Een erkenning de facto is herroepbaar, voorlopig van aard en betreft meestal een staat-in-wording. Bij erkenning de jure komen de

betreffende staat alle rechten en plichten toe die bij staten horen. Erkenning intrekken is dan ook niet meer mogelijk, tenzij uiteraard de staat wordt opgeheven.)

Vanaf begin jaren vijftig ontwikkelde zich echter een stevige en goede relatie tussen Nederland en Israël. Zo vond een uitwisseling van wapens plaats. Nederland leverde munitie en ons leger ging gebruikmaken van het Israëlische machinegeweer, de uzi. In de jaren zestig moderniseerden beide landen samen de Centurion, een van oorsprong Britse tank.

Van belang was dat de Partij van de Arbeid (PvdA) zich in die tijd verwant voelde met de zionistische socialisten in Israël. De sociaaldemocraat Willem Drees was van 1948 tot 1958 premier, terwijl in Israël de centrum-linkse Mapai met David Ben Goerion en later Levi Eshkol de regering domineerde. Na in 1960 een rondreis door de Joodse staat te hebben gemaakt, hield Drees voor de VARA-radio lezingen waarin hij Israël als inspirerende moderniteit aanpreef.

Ongekende populariteit

De Zesdaagse Oorlog van juni 1967 zorgde voor ongekende populariteit van Israël in ons land. De kleine David versloeg de Arabische Goliath in nog geen week. Op de Grote Markt in Groningen kwamen op 6 juni duizenden mensen bij elkaar. In melkbussen werd geld ingezameld voor Israël. Velen wilden bloed afstaan. Auto's reden rond met Israëlische vlaggetjes. Rabbijn Jacob Soetendorp koerste met een vliegtuigje van de ene naar de andere pro-Israëlmanifestatie.

Minister van Buitenlandse Zaken Luns (1956-1971) toonde zich tot en met zijn optreden in de Algemene Vergadering van de VN sterk pro-Israël. Via Nederland vonden de Franse straaljagers Mirage hun weg naar Israël, terwijl het gerucht ging dat er in het geheim wapens werden geleverd. Later zei Luns dat het daarbij om lopende contracten was gegaan. De minister beschouwde het conflict mede als onderdeel van de Koude Oorlog. Stond de Sovjet-Unie niet aan de kant van de Arabieren?

In 1967 veranderde er wel iets in het Nederlandse denken over de Arabieren die bij de Onafhankelijkheidsoorlog van 1948 naar de door Jordanië bestuurde Westoever van de Jordaan gevlucht waren. Tot dan toe werden zij vooral als ontheemden beschouwd. Maar na de Israëlische verovering van de Westoever en de Gazastrook verpolitiekte de Palestijnse status. Wat

moest er met de meer dan een miljoen Palestijnse Arabieren gebeuren? Welke politieke toekomst hadden zij?

Van meet af aan vormde resolutie 242, op 22 november 1967 door de VN-Veiligheidsraad aanvaard, uitgangspunt van Nederlands beleid. In deze resolutie werd het principe van vrede voor Israël in ruil voor teruggave van tijdens de Zesdaagse Oorlog veroverd land omschreven. Nederland koos voor de toepassing van de Engelse tekst: *withdrawal of Israeli armed forces from territories occupied in the recent conflict*. Letterlijk vertaald: terugtrekking van Israëlische strijdkrachten uit in het recente conflict bezette gebieden.

De andere officiële, Franse versie van deze clausule luidde: *retrait des forces armées israéliennes des territoires occupés lors du récent conflit*. Hier werd een lidwoord gebruikt: terugtrekking van Israëlische strijdkrachten uit de (lees: alle) tijdens het recente conflict bezette gebieden.

Nog één keer vlamde er massale Nederlandse sympathie op voor de Israëli's. Dat gebeurde tijdens de Jom Kipoeroorlog in oktober 1973, toen Egypte en Syrië de Joodse staat aanvielen. Het kabinet legde de schuld vrijwel onmiddellijk bij beide Arabische staten. Minister van defensie Henk Vredeling en diens staatssecretaris Bram Stemerding werkten in het geheim mee aan wapenleveranties. De overige leden van het kabinet werden daarvan niet eens op de hoogte gesteld. Niet toevallig waren beiden lid van de PvdA.

Kritiek op beleid Likoed

In de jaren daarna vond een verschuiving van gevoelens plaats. Er kwam meer aandacht voor het Palestijnse verzet tegen de Israëlische overheersing in de Westoever en de Gazastrook. De Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO) kaapte vliegtuigen. Terrorisme werd het chantagemiddel om gevangenen vrij te krijgen en het Palestijns zelfbeschikkingsrecht te realiseren. George Habash van het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina (PFLP) leidde in de jaren zeventig de kaping van vier westerse vliegtuigen.

Van invloed was ook dat Nederland vanwege zijn pro-Israëlische houding in 1973 getroffen werd door een Arabische olieboycot. Doel was het treffen van onze raffinaderijen, petrochemische industrie en natuurlijk de consument. De door het kabinet-Den Uyl afgekondigde autoloze zondagen brachten onze afhankelijkheid van Arabische olie dicht bij de burger.

Beïnvloeding kwam er eveneens vanuit de Europese Economische Gemeenschap (EEG), voorloper van de in 1993 tot stand gekomen Europese Unie. Brussel stimuleerde dat Nederland het accent zou gaan verleggen naar wat een 'evenwichtige politiek' ging heten. Er werd toenemende druk op Den Haag uitgeoefend om in het Midden-Oosten samen met de andere acht lidstaten gemeenschappelijke standpunten in te nemen. Frankrijk en Spanje hielden het sterkst over naar de Palestijnse visie. In 1980 kwam een Verklaring van Venetië tot stand, waarin het Palestijnse recht op zelfbeschikking ook door Nederland werd erkend.

Maar de Nederlandse houding werd ook sterk beïnvloed door gebeurtenissen in Israël zelf. In 1977 vond daar een wisseling van de politieke macht plaats. Tot dan toe domineerden de sociaaldemocraten van de Arbeiderspartij de kabinetten. Maar in dat jaar verloren de socialistische verkiezingen van de nationalistische Likoeid. Met alle gevolgen van dien.

De Likoeid nam feitelijk afstand van Palestijnse zelfbeschikking. Een vrije keuze zou immers kunnen uitmonden in een door de partij verafschuwde tweestatenoplossing, zoals indertijd in VN-resolutie 181 voorzien. De Likoeid gaf nieuwe impulsen aan de bouw van Joodse nederzettingen op de Westoever van de Jordaan, de op Syrië veroverde Hoogvlakte van Golan en in Oost-Jeruzalem. Met die bouw was al in 1967 een begin gemaakt. Maar dat gebeurde op kleine schaal en vooral uit strategische overwegingen. Israëlische posten moesten de externe veiligheid van het land helpen beschermen. Maar sinds 1977 kwam het nederzettingenbeleid om ideologische redenen in een stroomversnelling. De Likoeid wilde ter plaatse een niet meer terug te draaien werkelijkheid scheppen. De Westoever, oftewel Judea en Samaria, was immers kerngebied van Israël? In Nederland stuitte deze claim op toenemende kritiek.

In de daaropvolgende decennia nam de kritiek op de door de Likoeid gevoerde politiek alleen maar toe. Naast het veroordelen van de internationaal als illegaal bestempelde nederzettingen uitte Den Haag zich verontrust over het excessief genoemde Israëlische tegengeweld tijdens de twee Palestijnse intifada's (1987-1993; 2000-2006). In het kader van EU-beleid eiste ook Nederland dat op producten uit de door Israël bezette Palestijnse gebieden de afkomst zou worden vermeld. Corruptieschandalen rond enkele prominenten van de Likoeid vergrootten de vervreemding.

Duidelijk is dat Nederlandse positiekeuzen sterk afwijken van het door de Likoed gevoerde beleid. Nederland houdt vast aan een tweestatenoplossing, met als uitgangspunt voor onderhandelingen de Israëliëse grens van voor de Zesdaagse Oorlog, de zogenaamde Groene Lijn. De Palestijnse staat zou de Westoever, de Gazastrook en Oost-Jeruzalem moeten omvatten, tenzij via onderhandelingen andere grenzen zouden worden overeengekomen. Zo'n nieuw te scheppen staat zou onafhankelijk, democratisch en levensvatbaar moeten zijn en de veiligheid van Israël niet in gevaar mogen brengen.

Beknopte literatuurverwijzing bij hoofdstuk 1

Peter Malcontent, *Een open zenuw. Nederland, Israël en Palestina* (2018)

Robert Soetendorp, *Pragmatisch of principieel. Het Nederlands beleid ten aanzien van het Arabisch-Israëliësch conflict* (dissertatie, 1983)

Albert Kersten, *Luns. Een politieke biografie* (2010)

Hoofdstuk 2

Houding Nederlandse kerken

Bestaat er een bijzondere relatie tussen Nederlandse kerken en de staat Israël? Na 1948 kwam die vraag nadrukkelijk in het verlengde te liggen van een eerdere discussie. Die betrof de vraag of er een speciale band is tussen christenen en Joden. Abraham Kuypers (1837-1920) had geschreven dat het best mogelijk is dat er ooit Joden naar hun thuisland zouden terugkeren. Maar dat zou volgens hem niets veranderen aan de verhouding tussen christendom en jodendom. Dat zou pas gebeuren als de Joden zich tot Christus zouden bekeren.

Mocht de terugkeer van Joden naar hun oudtestamentische land en de stichting van weer een eigen staat überhaupt theologische invloed hebben? Zo'n anderhalf jaar voor de proclamatie van Israël antwoordde J.A. Schep in het *Gereformeerd Weekblad* daarop negatief. 'De Schrift verklaart zichzelf en de feiten van vandaag. Niet de feiten verklaren de Schrift (...) Het feit dat iets gebeurt, bewijst nog niet dat de Schrift op een bepaalde plaats zegt dat het gebeuren zal.'

Maar was die overweging wel helemaal juist? Feiten kunnen onze ogen ervoor openen dat bepaalde passages in de Bijbel over het hoofd zijn gezien of verkeerd geïnterpreteerd. Iets dergelijks werd bijvoorbeeld toegegeven toen de gruwelen van de Holocaust bekend werden. Kerk en theologie erkenden dat men in het verleden te weinig oog had gehad voor de blijvende betekenis van het Joodse volk. Ook werden vragen gesteld over de almacht van God.

Hoe ontwikkelde het denken over de staat Israël zich in verschillende Nederlandse kerkgenootschappen?

De Rooms-Katholieke Kerk

Bij de Rooms-Katholieke Kerk spelen twee voor deze gemeenschap specifieke bijzonderheden mee. In de eerste plaats is er de gecentraliseerde,

hiërarchische kerkelijke structuur, waardoor de Nederlandse kardinaal en bisschoppen niet te ver kunnen afwijken van wat in Rome wordt bepaald. Daarnaast is het Vaticaan de enige kerkelijke organisatie die een diplomatieke en dus politieke status heeft. Voor Israël betekent dit dat erkenning door het Vaticaan toetssteen is voor de houding van de Rooms-Katholieke Kerk ten opzicht van de Joden.

Voor erkenning de jure is het Vaticaan lang teruggeschrokken. Politieke en theologische overwegingen stonden die in de weg. Rome was bevreesd voor negatieve reacties uit de Arabische wereld. Daardoor kwam er pas een doorbraak toen in 1993 de door de Amerikanen geïnspireerde Oslo-akkoorden tussen Israël en de PLO tot stand kwamen. Maar ook toen wilde men de Arabieren niet te veel voor het hoofd stoten. De nuntiatuur, de diplomatieke vertegenwoordiging van de Heilige Stoel, werd niet in Jeruzalem gevestigd, maar in Jaffa, de voorstad van Tel Aviv.

De Israëli's reageerden uiteraard positief op de diplomatieke erkenning. Maar de bedenkingen over de houding van het Vaticaan tijdens de Tweede Wereldoorlog waren daarmee niet verdwenen. Had de toenmalige paus Pius XII (1876-1958) zich niet openlijk moeten uitspreken tegen de Jodenvervolgving, zoals in Nederland door aartsbisschop Jan de Jong (1885-1955) wel was gebeurd? Het in 1963 door de Duitse auteur Rolf Hochhuth op de planken gebrachte, uiterst kritische toneelstuk *Der Stellvertreter* (De Plaatsvervanger) had het er voor Pius XII en het Vaticaan niet beter op gemaakt.

De wrijving tussen Israël en het Vaticaan had ook een theologische achtergrond. Typerend was wat dat betreft de gang van zaken rond het missaal, het boek met liturgische gebeden voor de mis. Daarin komen passages voor over het Joodse volk. Zo werd sinds het Concilie van Trente (1545-1563) op Goede Vrijdag gebeden voor de 'perfidij', de 'ongelovige' oftewel 'trouweloze' Joden, 'opdat onze God en Heer de sluier van hun harten wegneme'.

In 1959 werd dat 'perfidij' geschrapt. Maar het begrip 'verblindings' werd gehandhaafd, evenals het gebed dat de Joden 'Christus als hun Verlosser mogen gaan erkennen en tot de kennis der waarheid komen'. In 1970 werd de tekst opnieuw aangepast. Sindsdien wordt God gevraagd of 'het volk dat Gij eerst hebt uitverkoren, tot de volheid der verlossing komt'.